

„Barátkozni a kihűléssel, dermedéssel”

Oravecz Imre időskori költészete és az *Alkonynapló*

(*miért Oravecz?*)

„A költők öregkori munkásságát / fiatal kritikusok értékelik, [...] de honnan tudják, / milyen öregnek lenni?” – teszi fel a kérdést Oravecz Imre a *Távozó fa* című verseskötete egyik darabjában.¹ Véletlenül sem vitatván, hogy a harminc-hoz közelítve csak közvetve, az irodalmi szövegek által (és idősebb rokonaim beszámolóí nyomán) szereztem tapasztalatokat az öregségről, mégsem érzem úgy, hogy a téma csak felületesen érinthető vagy idegen (mondjuk így: távoli) lenne számomra, sőt, éppen a szajlai költő három legutóbbi kötete – *A megfelelő nap*, a *Távozó fa* és az *Alkonynapló* – az, ami rendkívüli hatásossággal számol be arról, milyen az elmúlás küszöbéről látni az életet. A lírai én, kiemelten igaz ez a naplóra, nehezen választható le a szerzői identitásról, mondhatni a kötetek egyik fő kompozicionális eleme az, hogy egy magányos, visszahúzó életet élő öregember számol be időskori mindennapjairól és élettapasztalatairól. *A Hangpróba* korábbi részeitől eltérően ezúttal nem egy induló író mutatunk be, hanem arra teszünk kísérletet, hogy egy fiatal kritikus értelmezze Oravecz Imre öregkori munkásságát, bizonyítva azt is, hogy e három kötet bőséges tapasztalatot szolgáltat ahhoz, hogy egy figyelmes olvasó ne csak értse, de át is érezze azt az élethelyzetet, amit a szövegek feldolgoznak, és életkorától függetlenül maga is az önvizsgálat útjára merészkedjen.

Oravecz Imre időskori alkotásait – kivonva ebből a korpuszból a 2007–2018 között megjelenő regényeit – egy olyan háromszög határolja, melynek csúcsaira a *természet*, *öregség* és *elmúlás* kulcsfogalmait írhatnánk, ugyanis e témák sajátos kölcsönviszonyban állnak egymással, és közülük egyik sem jut kizárólagos érvényességre a többi rovására. Amikor Oravecz a természetről ír, abba minduntalan beleérti időskori önmagát, és szükségképpen játékba hozza az elmúlás fenyegetését – a kötetekben a fogalmak számos variációját megtaláljuk, de az a benyomásunk, hogy az egymástól való elválasztásuk csonkolt interpretációhoz

BARÁTH TIBOR (1996) Kincsesbányán élő irodalomkritikus.

1 Oravecz Imre: *Irodalom*, in uő.: *Távozó fa. Versek, 2005–2014*. Budapest, 2015, Magvető, 29.

vezetne, aligha változhat. A természet, az öregség és elmúlás szoros egységben állnak, nem vonhatók ki egymásból – ugyanakkor a hangsúlyok elmozdulhatnak, ebből a szempontból *A megfelelő nap* az elmúlás és a természet témái, az *Alkonynapló* az elmúlás és az öregség (az idős ember) topikjai felé mozdulnak el (ilyen, a szubjektív olvasmányélményből merítő felosztás szerint a *Távozó fában* a legharmonikusabb a viszony a fogalmak között). Esterházy Péter megállapítását, miszerint Oravecz Imre nélkül nincsen Szajla, a következőképpen fogalmazhatnánk át időskori verseire és naplójára vetítve: a természet és az elmúlás nélkül nincsen az öregember sem.

A fenti megállapítások tekintetbe vételével e három kulcsszó mentén szeretném áttekinteni kései líráját és naplóját.

(távozó tél)

A *Halászóembert* követően nyilvánvalóvá vált az is, hogy Szajla nélkül nincsen Oravecz Imre. A szülőfalu mindennapi életét és történetét szociografikus igényességgel elbeszélő költemények a múltra koncentráltak: a gyermekkor éveire, az Oravecz-felmenők életére, ezáltal a családtörténetre, de megismertette az olvasóval a táj földrajzi sajátosságait, azokat a történelmi korszakokat, melyek végérvényesen átformálták a falu közösségét és rendjét, és bemutatta a helyi parasztok világát is. A kötetbe került versek 1987–1997 közöttre datálódtak, de a téma tovább élt, nemcsak a regényekben, de a most elemzett kötetekben is kibővült az a Szajla-kép, melyet a *Halászóemberben* – az alcím tanúsága szerint töredékesen – az olvasó elé tárt. A „minden kötetével pályáját újrakezdő”² Oravecz esetében példa nélküli volt korábban, hogy a könyv megírása ne jelentsen egyben szinte teljes váltást: a kimondhatatlannal és a kimondhatatlanért küzdő Héj beszédmódját a tárgyias költészetre cseréli az *Egy földterület növénytakarójának változása* címmel ellátott kötetben, majd a hopik életét és kultúráját verseli meg a személyes érintettség magas fokán megszólaló 1972. szeptember előtt. A *Halászóember* ugyancsak jól elkülöníthető az életmű korábbi állomásaitól, ám egyben fordulópont is: az utolsó két verseskötet és a napló sokkal szorosabb viszonyban állnak egymással. A naplóban reflexiókat találunk az életműben fontos szerepet betöltő versekre, életeseményekre, az is előfordul, hogy az utolsó kötetek egyik versét írja meg naplóbejegyzés formájában,³ és háttérinformációkkal látja el olvasóját, amik befolyásolhatják vagy hozzáadódhatnak a műértelmezésekhez (például sokat ír Kalifornia jelentéséről és jelentőségéről vagy éppen arról, hogyan ítélte meg később az 1972. szeptemberben elmesélt történetet és saját reakcióit). A két verseskötetben már közvetettebb a kapcsolat a Szajla-versekkel, hiszen az aprólékos leírásokat, a hosszabb formátumú verseket tömör,

2 Grendel Lajos: *A modern magyar irodalom története. Magyar líra és epika a 20. században*. Pozsony, 2019, Kalligram, 484.

3 Oravecz Imre: (Raynaud-szindróma), in uő.: *Alkonynapló*. Budapest, 2024, Magvető, 16.

sokszor haikuszerű nyelvre cseréli, a múlt helyett pedig elsősorban a jelenre fókuszál, a nagyobb változások és történelmi időtávlatok helyett pedig a mindennapokra helyezi a hangsúlyt. Míg a *Halászóember* inkább azt a kérdést járja körül, milyen volt Szajla és milyenné tették, *A megfelelő nap* és a *Távozó fa* inkább azt dolgozza fel, hogy az emlékezetében élő egykori Szajla árnyékában és végóráival mit tud kezdeni a lírai én. A „mi maradt Szajlából” kérdés a „hogyan lehet élni Szajla után” dilemmájává alakul át. „Fáj, hogy földben a föld szajlai művesei, parlagon a határ, és letarolva az erdők.”⁴ A legközvetlenebbül *A megfelelő nap* kötet utolsó két ciklusa kapcsolódik a Szajla-témához, a *Töredékpótlás* jelölten is a *Halászóember* toldásaként szerepel a könyvben, de ezt a két szövegcsoportot egy későbbi tanulmányomban fogom részletesebben érinteni.

Mint említettem, a most elemzett kötetek nem a nagy változásokra összpontosítanak, hanem a mindennapokra. *A megfelelő nap* első verse – az *Ötvenötödik tél* – egyszerű, (vidéken megszokott) hétköznapi helyzetet dolgoz fel: az ember ébredés után fát visz be, tüzet rak, és nyugodt tempóban nekilát aznapi teendőinek. A verset körbelengi a magány, de nem jut nagyobb hangsúlyhoz, inkább az életmű végén uralkodó időszemlélet bomlik ki: az élet a maga kimért tempójában telik, nem siet, szinte áll, de mégis sodródik – és sodorja magával a lírai ént is az elmúlás felé. Ez annak az élet- és sorsszemléletnek az alapja, ami a két utolsó verseskötetet meghatározza, ahogyan a naplóban is rá-rádöbben a bejegyzés írója, hogy hátralévő ideje rohamosan fogyatkozik. Oravecz Imre verseiben számolatlanul szerepelnek olyan természeti események és jelek, amik a mulandóságra emlékeztetik – befagy a kutyák itatójában a víz, költöznek a madarak, hullanak a levelek, sérül az erdő és a többi – de a lírai én, bár elégikus hangoltságban, mégis méltósággal tekint a természet fő törvényére, miszerint az élet mindig magában hordozza halálát is. Az elmúlás, bár aggasztja az embert, a maga természetességében van jelen az életben, a kései Oravecz-életmű egyik kardinális belátása, hogy az Idő és a Természet, ha nem is ugyanazok, mégis közeli rokonok. A természet ciklikussága (és egyáltalán a rendszer működése) elképzelhetetlen az időn kívül, ámde az idő hatása, a születéstől az elmúlásig vezető út mindig a természetben érhető tetten – és e kettő kontinuumában bontakozik ki a (harmadik testvérnek is tartható) Élet. A kései Oravecz elsősorban arra a kérdésre keresi a választ, mit jelent részesedni az Életből, azaz nemcsak együtt múlni az Idővel, hanem kitölteni a számunkra adatott időt, megélni a mindennapokat. Először az *Ejtendő én* című versben ajánl ehhez fogódzókat a lírai én: „Fordulj el magadtól, mint unt, csikorgó szerkezettől. / Összpontosíts a cinkékre, a cseresznyefára, a fény fehérjére.”⁵ Oravecz ezen a ponton amellet érvel, hogy az énközpontú világ helyébe egy művi, technikai korlátozottságoaktól mentesült, önmagáról megfeledkezni és feloldódni is képes emberiségnek kellene lépnie – mert amint az önmagunk iránti felfokozott

4 Oravecz Imre: (Fájdalom), in uő.: *Alkonynapló*, i. m., 2024, 12.

5 Oravecz Imre: *Ejtendő én*, in uő.: *A megfelelő nap*. Budapest, 2023, Magvető, 13.

érdeklődésünk lanyhul, sokkal inkább részesei lehetünk az egységnek. Oravecz hasonló belátásra jut tehát, mint Serres, aki az emberi léptékű csonkított időfogalom egyeduralkodói mivoltát tekintette a környezeti válság egyik fő okának.⁶ A szajlai költő kifelé tekint, a versekben hangsúlytalanná válik az identitás, inkább a természet leírása, szemrevételezése kerül előtérbe: ír a galagonyabokrot megcsócsáló szarvasról (*Végpont*), a „borzongó” fácánokról (*Téli alkony*), a mezei nyúl búvóhelyéről (*Vacok*). Akárcsak jó néhány versében, a naplójában is kiemelt figyelmet fordít az erdőben, patakparton tett sétákra, a szajlai környezet leírására, a kert megfigyelésére, kései művei szinte programszerűen mesélnek egy olyan életről, ami manapság napról napra távolibbnak, különállóbbnak tűnik – egy olyan életről, ami a természetben lelte meg otthonát és abban teljesedik ki. A versek nézőpontját is ez jellemzi, a szemlélődő lírai én beleoldódik a látványba, nem válik ki belőle, egyszerű lejegyző ő, nem identikus, nem egyedi, sőt kifejezetten neutrális és általános „hang” csupán. A ritka esetekben, amikor egyes szám első személyt használ, mintha csak véletlen tenné, nem önmagát kívánja viszontlátni a természetben, hanem – hasonlóan az ökolíra szemléletéhez – csak megtartja annak esélyét, hogy a természet által önmagára láthasson. De ezt is nagyon finoman, nagyon rejtve teszi, a befogadó csak sejtheti, hogy a tél (az évszakszimbolikának megfelelően) komoly fenyegetést jelent a lírai én számára, így mikor megjelennek a bogarak (*Biztatás*) olvadnak a vizek (*Téli itató*) és a nap gyűjteni kezdi erejét (*Boldogság*), a természet változásainak megéneklését elsősorban a túlélés felett érzett implicit öröm hívja elő. Ám a tavasz megérkezése már nem jelenti számára az újjászületést, a megfiatalodást, az ébredő erőt – inkább nyugalmat és örömet érez afelett, hogy az otthonaként ismert természetben, a szülőfalujában töltheti hátralevő idejét, mint írja is: „A teraszon állok a derűben, / [...] / és a szemközti temetőt nézem. / Mikor elmentem innen, / nem reméltem volna, / hogy mégis oda kerülök.”⁷ A ciklus leghosszabb, egyben a kötet címadó verse szintén e szellemben íródott – a tél elmúltát örömteli nyugalom lengi körül, ez a megfelelő nap arra..., hogy a lírai én élete véget érjen. Éppen itt, a tavasz kezdetén, a távozó télben. Mint későbbi kulcsversében, a *Téli éjszakában*, itt is csend és üresség honol („közel és távol senki, / se a határban, se az úton”), a végtelen, kiterjedt természet apró részének tűnik az ember („feljebb húzódott a szürkeség, / és ismét belátni a völgyet”), a lírai én feltűnés nélkül, alig észrevehetően próbál tenni-venni, míg az állatok aktívak (a cinkék a napraforgóval játszanak, a kutyák pajkosak), ugyanakkor a lírai én még nem rettenetesnek érzi a halált, hanem képes belenyugodni („könnyűnek és szabadnak érzem magam, // ilyen napon szeretnék meghalni”).⁸

6 Michel Serres: *A természeti szerződés*. Ford. Seregi Tamás. Budapest, 2021, Kijárat Kiadó-I. T. E. M. Alapítvány, 39–44, 152–153.

7 Oravecz Imre: Haza, in uő.: *A megfelelő nap*, i. m., 36.

8 Oravecz Imre: *A megfelelő nap*, in uő.: *A megfelelő nap*, i. m., 37–38.

(madarak, esték)

Oravecz Imre mind a két utolsó verseskötetébe készített egy-egy *Madárnaplót*, amik a kertjében és a közeli erdőkben lakó madarak életét dokumentálják. Különös hangsúlyt kap a kapcsolat idillinek tűnő mivolta, ugyanis mind a madarak, mind az emberek egymástól háborítatlanul élhetnek, ugyanakkor a függőségi viszonyok is felfedezhetők, mert a madarak a megfigyelés tárgyaiként mindig szem előtt maradnak, cserébe viszont könnyen megszerezhető élelemhez jutnak. Mondhatnánk akár azt, hogy megszokják az ember közelségét, azonban ez nem teljesen helytálló, mert inkább az etetési időhöz igazodnak, tapasztalattuk, hogy a lírai éntől nem kell tartaniuk, nem jelenti egyszersmind azt, hogy a társaságára szükségük lenne. Ezért nem is alakulhat ki gazda-(házi)állat viszony; ahogy a lírai én se próbálja befogni a madarakat, és megelégszik a szemlélődéssel, úgy a madarak sincsenek ráutalva a segítségére, nélküle is elegendő élelmet találnak (ahogyan arra több vers is kitér). A költeményekből kitérünk, hogy míg a lírai én számára egyre fontosabb, hogy időben feltöltse az etetőit, és „madarait” ne hagyja cserben, addig az állatok mit sem törődve az öregemberrel, folytatják addigi életüket, ám ezt inkább humorosan fogja fel a vers beszélője is: „A fenyvesben felkeltettem egy ökörszem érdeklődését. / [...] / megnézett és csalódottan tovarebbent.”⁹ Az állatvilág szeretetén túl az etetést a szülőfalu gondozása szintén indokolja. A negyedik versciklus (*Meglelt ölelés*) az egykorvult szajlai világot gyászolja, mindvégig ott motoszkál a kérdés, hogy ami volt, hogyan múlhatott el, hogy ez a végérvényesen eltűnt korszak átmenthető-e a jelenbe valamilyen szinten – így a madarak gondozása az otthon feltámasztását megcélzó vágyakra rímel. Persze ez egy ideális világ, ahol nincs anyahiány, ahol az apával jó viszonyt ápol a lírai én, ahol a gyermekeivel csak szorosabbá válhat a kapcsolata. Ahol olyan egyszerű minden, mint a madarakkal. A madarakkal, akikhez pozitív tapasztalatok és élmények kapcsolódnak, nem véletlenül vált visszatérő elemmé az életmű végén a madarak alakjában hazalátogató édesanya képe (például a *Látogató* és az *Üzenet* című versekben). Az Est címet viselő ciklus az idő napmozgással mérhető múlásának a naplója is lehetne. A természet (amint a nap egy év alatt körbejár), a környezet (ahogy a szülei sírját sejtí a temetőben), a helyszínek (egy régi út, ami emlékek tömegét hívja elő) válnak fontossá, itt érhető tetten leginkább a madárnaplókon kívül, hogy a természet a Serres-i értelemben vett belakható térré változik át. Olyanná, ami nem az emberé. A vakondok ellen vívott harc végül nem vereséget jelent, hanem felismeréssel szolgál: „mint furkálják össze-vissza gilisztát, pajort, lótetűt keresve a földet, / melyhez pontosan annyi joguk van, mint nekem”.¹⁰ Ez kiemelten igaz az erdőre nézve, amit egészen más túrázóként és ismerősként bejárni, de valahol ugyanazt jelenti: megjelenni az otthonunkat a természetben. Ilyenkor pusztulása is mintha személyesen érintene minket, „Fáj az erdő pusztulása, / de

9 Oravecz: Találkozás, in uő.: *A megfelelő nap*, i. m., 49.

10 Oravecz: Vereség, in uő.: *A megfelelő nap*, i. m., 85.

legmélyebbre a derékmagasságban elfűrészelt törzsek vájnak”, hiszen sokkal inkább benne a helyünk, mint máshol, „csak ott érezhette magát otthon az idegenné vált világban”.¹¹ Mert máshol kevésbé. A párkapcsolata bár boldog, mintha nem jelentene igazi vigaszt számára, az irodalmi körökben pedig – vitathatatlan neve és rangja ellenére – mintha idegen, kiszorított lenne, mint megsejtheti az olvasó itt, mielőtt bizonyítaná később az *Alkonynapló*ban.

(Téli éjszaka)

A *Távozó fa* első versében a lírai én a lenyugvó napot szemléli, melankolikusan reflektálva egyúttal saját mulandóságára is. A kötet nem csak az első vers révén kötődik az előzőhöz, sikeresen átörökíti benne a szajlai költő *A megfelelő nap* szemléletbeli sajátosságait, alaphangulatát és gondolatvilágát, csak mindezt egy kiforrottabb szintre emeli, miközben az elmúláshoz közelebb érven még nagyobb (vagyis egyre elkerülhetetlenebb) fenyegetésként számol a halállal. A *Távozó fű*ban már több létösszegző vers is szerepel, a lírai én pedig nem egy alkalommal a fókusz közepébe kerül, nemcsak azért, mert a versek általában véve sokszor adnak teret az önreflexiónak, hanem mert bizonyos ciklusok szorosan kötődnek az életrajzi énhez, ilyen a 2005-ben született második kisfia miatt íródott *Matyi*, vagy az angol nyelvű költeményeket tartalmazó *December, morning*. Igaz, e két ciklus nem kap helyet mostani értelmezésemben, mert az a kötetnek, illetve az öregség témájának egyik kulcsversére, a *Téli éjszakára* összpontosít. Ez korántsem jelenti azt, hogy a többi költemény jelentőségét elvitatnám, de célszerűnek tartottam egy olyan mű értelmezésére fektetni a hangsúlyt, amiben koncentrálődik az életmű végét jellemző gondolkozás. A legtöbb versben a korábban is érdeklődésre számot tartó témák variálódnak, sokuk egy-egy gondolatmag csupán, de ezek mintha választ nyernének végül a *Téli éjszaka* sorai között. És vissza is köszönnek benne: a növekvő egyedüllét érzés, amiről az *Alapművelet* szól, végül abszolútumra jut, a gázspórolás banális témájában rejlő „fázósság” végül egzisztenciálisan teljesedik ki, jócskán túllépve a *Téli öröm* céljain, de a természet(i látvány) szeretete is különös felhangot nyer majd – *A látvány dicséretéből* még nyugodt derű olvasható ki, ahogy írja, „alapjában véve az egész egy és ugyanaz, napról napra, évről évre, / mégsem unom meg, mindig rabul ejt, / elnézném egész nap, / nem is értem, hogyan érdekelhet még más is”.

A *Téli éjszaka* részletesebb értelmezése reményeim szerint arra is rálátást adhat, hogyan „működik” az Oravecz-líra az életmű végén, noha tagadhatatlan, hogy komplexitását tekintve a legtöbb vers elmarad mögötte. Mindez már a terjedelmi különbségekből is adódik, a néhány soros uralkodó formát ebben az esetben a költő jóval tágasabbra szabta, az utolsó két verseskötetet szemrevételezve szinte hosszúversnek is tűnhetne, ez azonban nem jelenti azt, hogy a rövidebb darabok interpretációjakor a következőkben előadott folyamat ne lehetne

11 Oravecz: Erdő, in uő.: *A megfelelő nap*, i. m., 96.

gyümölcsöző – csupán számolnia kell a befogadónak azzal, hogy lólépésekben, bakugrásokban, továbbgondolásra való készséggel kell dolgoznia. A *Téli éjszaka* értelmezésekor ugyanis én a „határok” és „átbillenések” mentén fogom olvasni a verset, melyek részletesebbek, finomabbak és aprólékosan előkészítettek ebben a terjedelmesebb szövegben. Mindaz, amit a haikuszerű darabokban zökkenéseknek érezhet az olvasó, itt finom átmenetekké szelődül, nem az apró szilánkok rendeződnek szép lassan teljes képpé, hanem a rejtett előfeltevések tárulnak fel lépésenként. Elsősorban a vers képi világát szükséges tanulmányoznunk ennek belátásához, ám igen körmönfont módon változtatja a költő a vers képeit a realitás, az elvont, abszurd, filozófiai tartalmakkal való feltöltődés tengelyén. Első olvasásra azokkal a megszokott látványelemekkel találkozik az olvasó, amelyeket megszokhatott *A megfelelő nap* és a *Távozó fa* lapjain. Funkciójukat tekintve azonban szigorúan szervezik a szöveget, és a valóságoshoz való viszonyuk alapján négyállomásos utat rajzolnak fel, mely során a lírai én az érzékelhető világból kiindulva megközelítheti az érzékelésen túlit és bevonhatja a metafizika szféráját versének világába, mielőtt – lényegiségét érintő új tapasztalatokkal felvértezve – visszabilenre a hétköznapi valóságba. Oravecz tehát az általa használt képek tartalmi módosításaival, pontosabban fogalmazva: bővítésével tágitja ki szövegei értelmezési lehetőségeit. Alapvetően a szavak mindennapi értelmére építve alakította ki életművégi beszédmódját, de ezzel párhuzamosan saját jelentésekkel, filozófiai tartalmakkal, a tapasztalaton túli kísértésével is feltöltötte a visszatérő kifejezéseket, gyakran használt tájelemeit, közvetlen környezetét. Olyan ez, mint amikor egy átutazó talán észre sem veszi azt az utcában levő fát, amiről az ott lakók mindent tudnak, esetleg emlékeikkel kötődnek hozzá – az avatatlan szem számára „egy fa”, de a beavatottak számára nem ábrázolhatja az otthont olyan kép, amin ne szerepelne. A *Téli éjszaka* így értve beavatásvers.

„Nem süt a hold, / de jól látni az udvaron, / bevilágít az utcai lámpa”¹² – a vidéki éjszakák jól ismert látványával kezdődik a vers, az Oravecznél megszokott precíz leírással és plasztikus környezetábrázolással találkozunk. A vers első felének fő díszletei – mint az utcai lámpa, garázstető, bambuszlevél, pázsit, macska, kuvasz, kaukázusi – részletes rajzot adnak a lírai (és mint a naplóból tudható, az életrajzi) én szűk életteréről, egyszersmind betekintést adnak sorába. Szeretett faluja veszi körül, ámde mégis magányosan, elhagyatottan áll kertjében, a téli hidegben üresek az utcák, és az állatok is elbújnak, mélyen alszanak védett óljaikban. Nincs miért felneszelniük, a levegő sem rezdül, egyszerűen túlhűlt, nehéz, csak a lírai én lépései hallatszódhatnak, akiről „álomukban is tudják, / hogy én vagyok az”. Mivel a szövegben nem érzékelhető törés, a versszak további részét ugyanígy értelmezhetnénk – ámde az álom szó felbukkanása gyanúra adhat okot. Az álom problémájának és természetének megértése mindmáig az emberiség egyik lezárhatatlannak látszó feladatának tűnik –

12 Oravecz: *Téli éjszaka*, in uő.: *Távozó fa*. Budapest, 2015, Magvető, 31. A vers további idézetei ebből a kiadásból származnak.

nekünk ezen a ponton csupán annyi lényeges, hogy irodalmi művekben való felbukkanásának mindig speciális funkciója van. A *Téli éjszaka* esetében az átbillenést segíti elő, egy olyan szakaszba lépteti a verset, ahol a lírai én egyre inkább eltávolodik önmagától és az általa belakott tértől, a nézőpont egyszerű kiszélesítése helyett inkább az irányváltotatásról van szó. A lírai én mintha mozdulatlan állna, miközben a leírás átlépi a ház, de még a falu határait is – és ez a csend állapota, a „síron túli magány” metaforikus megközelítése. Az álom szó megjelenése mintha az élet-halál közötti mezsgye terét építené a versbe: először még emberi nyomokra várunk („közel és távol se autó, se részeg gyalogos, / a szomszéd háza ablaka sötét, / nem villózik mögötte tévé”), de hamar be kell látnunk, hogy ez egy embertelen táj. Csend van, hideg és egy nem emberi világ („minden hideg, kemény, / a molekulák is, / csak nem koccannak össze”). A lírai ént „oldottsötét” veszi körül, nehezen átjárható közeg – annak elementáris tapasztalata, hogy az ember mennyire eltörpül a világban, mennyire kis részt is jelent ő a világegyetemből. Az „olvadtfekete” ég már a következő határátlépést készíti elő, a harmadik szakasz az ember által felérhetetlen, beláthatatlan égi szférákban játszódik. Míg a vidéki táj a sötétségbe borult és a lírai énnel együtt mozdulatlanra dermedt, addig a világűr pulzáló fénnel és állandó süllyedő mozgással van jelen, ami már a lírai én életére vonatkozóan hordoz baljóslatot („nem érzékelem, / csak az eredményét észlelem”), ami vissza is billenti a verset a kezdeti pontra: „felébredtem, és kijöttem a házból, / barátokozni a kihűléssel, a dermedéssel, / mely véget vet majd magányomnak, az égésnek”.

A vers tehát a következő útvonalat járja be: a mindennapi keretekből létrehozott vershelyzetből indul, ahol minden kimondhatónak és megfoghatónak tűnik, de a szinte földöntúlinak érzékelt csend és egyedüllét hatására az érzékelhetetlennel szembesül a lírai én, a világnak azzal a részével, melyre nincs befolyása, és egyre inkább eltörpül a hegyek mellett, az olvadtfekete ég alatt, a világegyetem részeként. Ez a különállóság, párosulva a kozmosszal szemben érzett magánnyal, egzisztenciális síkon csapódik le, s az elmúlás egyfajta megtapasztalását, az élet nagyságának felismerését, a csend abszolútumának megpillantását eredményezi. A vers arról szól, miként tapasztalja meg akaratlanul is a világban egyedül álló ember saját mulandóságát. S bár ez a tapasztalat nem írható le, mégis jól érzékeltethető, mert sajátos atmoszférája van: a költő a kihűlés és dermedés szavakkal utal rá, amik egyben egy olyan folyamatot is jelölnek, ami az emberi életfunkciók megszűnésekor végbemegy. A halálra való rádőbbenés érzékletes kifejezései ezek, nem igazán jelentésük, hangulatuk van inkább, aminek nyomait az életmű utolsó köteteiben rendre felfedezhetjük.

(napló)

Az *Alkonynapló* Oravecz Imre időskori, majdnem kétszáz sűrűn szedett oldalt kitevő naplója. Az eddigi utolsó műve, ami nem is nevezhető kifejezetten irodalminak, sokkal inkább szól az alkotóról, mint az írásról, rögzíti a hétköznapokat,

mesél a betegségekről, végigköveti egy kései szerelem útját a kibontakozástól a lemorzsolódásig, sokat beszél az emlékekről, Amerikáról, irodalomról, egy idős apa kétségeiről, a halálról... Míg a verseket a nagyfokú személyesség jellemezte, addig a napló már nem távolítja el a szerző személyétől a szövegekben megszólalót, a bejegyzések írója és szereplője egyértelműen azonosak egymással, ebből az aspektusból a napló klasszikus műfaji sajátosságai érvényesülnek. S ha ez így van, önként adódik a kérdés, miről lehet írni a naplóval kapcsolatban – mi köze van a verseskötetekhez? Főleg azért érdemes feltenni ezt a kérdést, mert mint nem fikciós mű alapvetően eltérő súlypontok szerint rendeződik, gyakran olyan problémák köré, amik a versek tereiből kiszorulnak, holott a naplóíró számára elsőrangú figyelemmel bírnak: a J.-vel való szerelem mellett ilyen például a Covid-19 időszaka vagy fiának, M. L.-nek a nevelési nehézségei. Írásom hátralevő részében nem a teljes naplóra koncentrálok majd, csupán néhány olyan bejegyzést vagy mondatot szeretnék kiemelni, amelyek véleményem szerint akár árnyalhatják az irodalmi szövegek értelmezését is, vagy valamilyen párhuzamba állíthatók azzal.

Nem mehetünk el szó nélkül amellett, hogy a két verseskötethez hasonlóan a nyitó bejegyzés is az elmúlással való megküzdéssel indul, Oravecz sajátos madárnaplós megfogalmazásában: „Elment a sárgarigó, a kakukk, a gólya, a fecske. Megvárod, míg visszajönnek?”¹³ A költeményekből ismert eljárás, hogy Oravecz a különböző állatok, növények, tájelemek változásait elősorolva fordítja a figyelmét önmagára és az idő múlásának problémájára, a naplóban szintén kedvelt és igen gyakran alkalmazott eszköz. Bejegyzései még részletesebbek, sőt nemcsak egyszeri állapotleírásokra, hanem az utánkövetésre is lehetősége nyílik: kutyája gyengélkedésekor a történet majdnem minden pontját érinti egy-egy bejegyzés, de az is előfordul, hogy a patakparti séta alatt tett döbbenetes felfedezését tudja napokkal később bővíteni, kijelenthető tehát, hogy bejegyzései jóval nyitottabbak, mint a versei.

Amikor Oravecz Imre *A megfelelő nap* és a *Távozó fa* verseiben a természetről ír, olyan érzésünk támadhat olvasóként, mintha még egy „hagyományos”, megbízható természet képe rajzolódna ki a versekben, nyoma sincs, legfeljebb elvétve, a környezeti krízisnek például – mintha Oravecz arról a természetről írna, ami a gyermekkorát meghatározta. Naplója már realisabb képet fest. „November, huszonöt fok meleg, derült ég, szikrázó napsütés. Megbolondult az időjárás” – kezdődik a *Téli nyár* című bejegyzés.¹⁴ Az *Egészségséta* főleg az emberek természetre gyakorolt hatásairól számol be, a zöldterületekre hordott szemérről, a patakka fogyatkozott folyóról, a magaslesben vadászók sunyi módszeréről.¹⁵ De mindeközben a Tarna-part még mindig vadállatok élőhelye,¹⁶

13 Oravecz Imre: (Őszi kérdés), in uő.: *Alkonynapló*, i. m., 2024, 7.

14 Oravecz Imre: (Téli nyár), in uő.: *Alkonynapló*, i. m., 2024, 14.

15 Oravecz Imre: (Egészségséta), in uő.: *Alkonynapló*, i. m., 2024, 16.

16 Oravecz Imre: (Idill), in uő.: *Alkonynapló*, i. m., 2024, 37.

s akár a madarakon, a fákon is nyomon lehet követni az idő múlását.¹⁷ A természet, ha máshol nem, Oravecz naplójában még elnyerheti szépségét, bár már a szajlai költő is egyre többször néz szembe a természetpusztítás fájdalmas és kéretlen nyomaival (mint az *Egy földterület...* verseiben tette egykor): hisz tél helyett nyár van, és az anyagi haszonért gyorsan feláldozhatók a természeti értékek: „Darnóban megint tarvágás folyik. Olyan, mintha örült sebészek altatás nélkül felnyitnák a mellkasomat, és eltávolítanának a tüdőmből egy egészséges részt”,¹⁸ vagy: „Különös, hogy civilizációnk a szemetet, miként a holtakat, a földbe temeti. Merénylet ez mind a holtak, mind a föld ellen.”¹⁹ Ám ahogyan az *Egy földterület...* zárásában is a természet embert túlélő, mindent átvészelő, hihetetlen erejét énekli és ünnepli meg, úgy a naplójában is találunk hasonló bejegyzést: „Nem valószínű, hogy ez vagy egy másik világvihar kiirtja az emberi fajt. Ha mégis, jó látni, hogy rügyeznek a fák, sarjad a fű és nyílnak a tavaszi virágok, vagyis, utánunk is lesz még élet a földön, vagy csak akkor lesz igazán.”²⁰ Oravecz Imre kötetei nemcsak az öregségről tanítanak sokat az olvasóknak; üdvözlendő ez a jövőbe vetett bizalom, melyben a természetszeretet nyilvánul meg. Bár ő maga nem használta fel irodalmi műveit arra, hogy zöld üzeneteket adjon át, vagy változásra szólítsa fel az embereket, gondolkodása és hozzáállása alapján mégis az egyik legtermészetbarátabb kortárs (magyar) író a palettán, mert olyan ösztönösséggel szereti a természetet és él együtt azzal, ami a befogadók elé egy példaértékű, követésre érdemes modellt állít. Mert valahol itt kezdődik annak levetkőzése, hogy életünk csak úgy elteljen az idővel, itt nyílik esély arra, hogy részesülhessünk is az Életből.

17 Oravecz Imre: (Ősz), in uő.: *Alkonynapló*, i. m., 2024, 46.

18 Oravecz Imre: (Erdőgazdálkodás), in uő.: *Alkonynapló*, i. m., 2024, 60.

19 Oravecz Imre: (Merénylet), in uő.: *Alkonynapló*, i. m., 2024, 63.

20 Oravecz Imre: (Öröm), in uő.: *Alkonynapló*, i. m., 2024, 71.